

JOSIP MILIĆEVIĆ

OBIČAJI I VJEROVANJA UZ GOSPODARSKE RADOVE U SREDNJOJ ISTRI

U seoskom gospodarstvu srednje Istre,¹ a tako i u drugim njezinim dijelovima, od doseljenja Slavena u ove krajeve pa do danas, mijenjalo se značenje pojedine vrste gospodarstva. Iako su se nakon doseljenja u Istru slavenski stanovnici bavili prvenstveno poljodjelstvom i stočarstvom, mnogi nas podaci obavješćuju o nejednakoj važnosti tih vrsta gospodarstva u dosadašnjoj povijesti.² Uz nekadašnje bogate i neprohodne šume u srednjoj Istri, a time i manji broj plodnih oranica, bilo je naročito razvijeno stočarstvo. U periodu od XIII st. do propasti mletačke uprave u Istri su postojale zabrane sječe hrastovine i pretvaranje šumskih površina u drugu kulturu.³ Zabranjivalo se namjerno paljenje šume, bez obzira da li se paljenjem namjeravala postići bolja paša ili se htjelo pretvoriti tlo u drugu kulturu.⁴ Pa ipak, te su se zabrane odnosile samo na seljaka, a šuma se i dalje sjekla za potrebe mletačkog Arsenala i Magistrata artiljerije, pa se 1705. u istarskim šumama siječe drva za 28.000 stupova, a 1791. poslano je za Arsenal preko 30.000 različitih drvenih krivina *stortmani*.⁵ Time se smanjuje opseg šuma i u XVIII i XIX stoljeću u Istri ima dovoljno obradivih površina te dolazi do prevage poljodjelstva i pojačanoga gajenja vinove loze.⁶ Postepeno se napušta stočarstvo i u nekim selima

¹ Ovdje je obuhvaćeno područje Pazinštine, ali su uključeni i krajevi do Zmija na jug, te Motovuna i toka Mirne na sjever. U tekstu su spomenuti i neki primjeri iz ostalih dijelova Istre.

² Za razliku od srednje Istre u kojoj se s vremenom umanjio značaj nekadašnjeg stočarstva (prvenstveno ovčarstva) i ratarstva, a povećao značaj vinogradarstva, zapadna i južna Istra još od antičkih vremena imala je vinogradarstvo kao osnovni oblik gospodarstva.

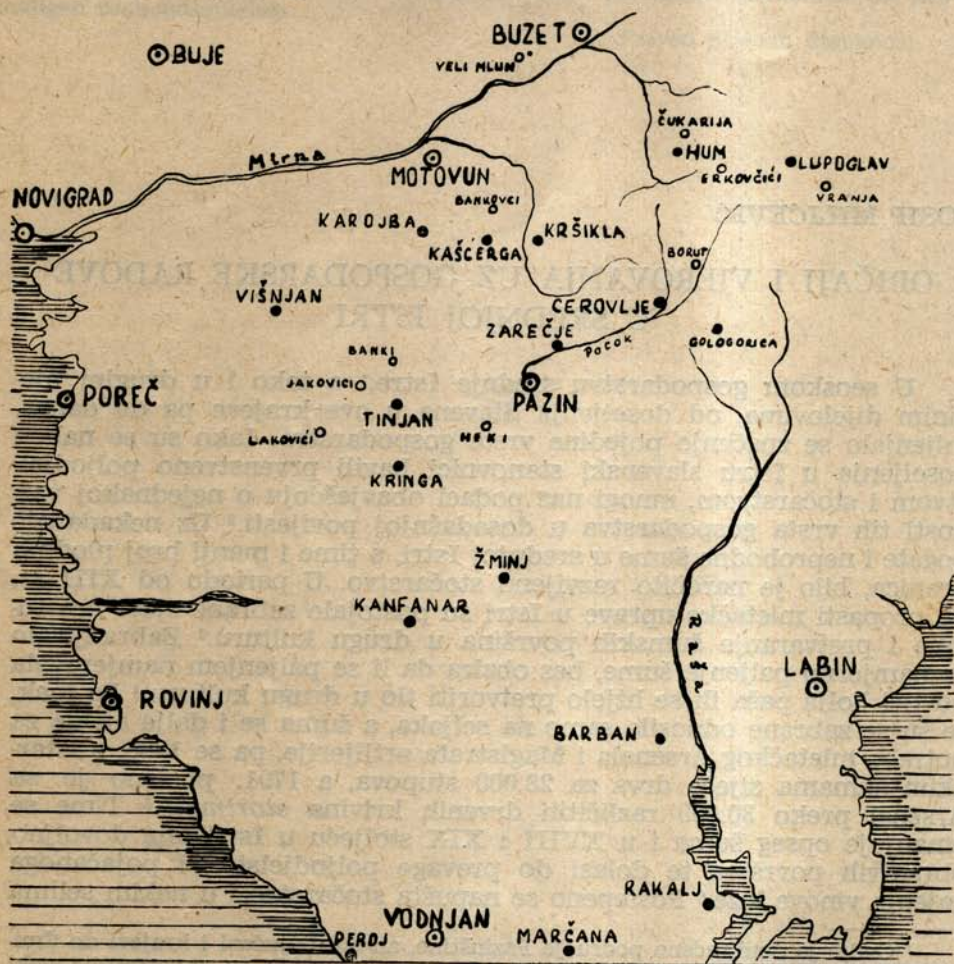
³ Danilo Klen, Mletačka eksploatacija istarskih šuma i obavezan prevoz drveta do luke kao specifičan državni porez u Istri od 15. do kraja 18. stoljeća. Problemi Sjevernog Jadrana. Zbornik Sjeverojadranskog instituta, sv. I, Rijeka 1963, str. 216.

⁴ Danilo Klen, n. d. str. 217.

⁵ Isto, str. 277.

⁶ Enciklopedija Jugoslavije 4, Zagreb 1960, str. 387.

tek se tada počinje gajiti vinova loza koja je danas ondje najvažniji oblik gospodarstva. Možda je baš zbog toga relativno kasnoga prihvaćanja loze, kao osnove gospodarstva, moguće djelomično objasniti pojavu da uz uzgoj loze imamo malo običaja i praznovjerja, dok ih je mnogo više u poljodjelstvu i stočarstvu.

Karta srednje Istre

Osnovu današnjeg seoskoga gospodarstva srednje Istre čine poljodjelstvo i uzgoj vinove loze. Stočarstvo je danas razvijeno samo u veoma malom opsegu. Još do prvoga svjetskog rata bilo je uz Pazinski potok 25 stupa za stupanje sukna,⁷ što znači da je u to doba bilo mnogo ovaca i mnogo vune za izradu sukna. Danas, naprotiv,

⁷ Jelka Ribarić, Stupe i stupanje sukna u Istri. Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena (dalje ZbNZO), knj. 37, Zagreb 1953, str. 72.

vrlo mali broj domaćinstava ima veći broj ovaca, značenje tog oblika gospodarstva u usporedbi s ostalim je malo. I u poljodjelstvu nedaleka prošlost donijela je velike promjene. Primitivna sredstva obrade danas se zamjenjuju najmodernijim. Prije drugoga svjetskog rata u gotovo svim selima upotrebljavao se drveni plug, vrganj ili ralo, kojemu je samo lemeš bio željezni. Način sijanja bio je također primitivan. U mnogim selima, naročito u brdovitim, stariji ljudi se sjećaju da se pšenica sijala na neuzoranu ledinu, koja se zatim orala. Uzorana zemlja, usitnjavala se grabljama, umjesto branom. U neka sela tek 1930. dolaze mašine za vršidbu i zamjenjuju dotadašnje ručno mlaćenje cjepovima. (Danas cijep služi samo za mlaćenje ražene slame koja se upotrebljuje za pokrivanje staja ili se njime odvađa zrnje graha.) Žito se mljelo ručnim žrvnjevima koji se i sada mogu naći u mnogim kućama, no danas služi jedino za mljevenje manje količine žita za domaće životinje. Kao primitivno prometno sredstvo (za prijevoz žita i sijena) do pred ovaj rat u mnogim selima mogla su se susresti drvena kola sa svim drvenim dijelovima, čak i osovinama.

U mnogim selima ovoga područja tek je posljednjih godina izgrađen put i uvedena električna rasvjeta, pa je dotadanja izoliranost u nekoj mjeri utjecala na održavanje mnogih praznovjerja u svakodnevnom životu i radu. Vjerovanja seoskog stanovništva u nedavnoj prošlosti odnosila su se u najvećoj mjeri na praznovjerja i magijske čine za urod usjeva i zaštitu od vremenskih nepogoda. Briga za plodnost usjeva i domaćih životinja najbitniji je problem u životu seljaka poljodjelca. Toj težnji služio je nekada čitav niz najrazličitijih pretkršćanskih i kršćanskih vjerovanja, te magijskih postupaka s ciljem da se tok prirodnih pojava okrene u svoju korist. Tako je seljak, po svome mišljenju, najbolja i najkorisnija vjerovanja iz pretkršćanske ere uklopio u kršćansku religiju. Veoma često takvo shvaćanje nametnuo je i crkvenim vlastima. U tom smislu, po vjerovanju seljaka, i kršćanski sveci, kao zaštitnici stoke, pojedinih vrsta usjeva ili plodova, čuvari od raznih nevolja, groma itd., treba da svojom pojavom i moći u prvom redu pomažu seljaku u podmirenju njegovih materijalnih potreba, u pribavljanju materijalnih dobara. Tako su religija i crkvena organizacija postale i same izvorom i osnovom praznovjernih predodžbi, magijskih postupaka, tumačenja stvarnog svijeta.⁹ Svecu zaštitniku seljak se obraća molitvom, ali i magijskim riječima koje sadržavaju elemente praznovjerja (zaklinjanja protiv uroka i sl.), skrušeno moli, ali katkada oštro i ljutito prigovara ako mu želja nije bila ispunjena.

Takvo vezanje stvarnoga životnog iskustva, običaja i praznovjerja nalazimo u svim oblicima gospodarstva. Praznovjerja su se duže održala, često i do današnjih dana, iako mnogima seljaci ne znaju nekadašnju svrhu i objašnjenje. Običaji su nestali u dobroj mjeri zato što se uz izvođenje pojedinih traže veći materijalni izdaci ili su pak ti običaji potisnuti općim napretkom načina i sredstava proizvodnje. No

⁹ V. I. Čičerov, Zimnj period ruškog zemledelčeskog kalendarja XVI—XIX vekov. Moskva 1957, str. 9.

nestajanje običaja došlo je i kao posljedica različitih zabrana. U davnoj prošlosti koloni su zabranjivali ples (a on je često vezan uz pojedine običaje), jer je zbog dugotrajnih plesova mladež bila sutradan umorna za druge poslove.⁹ Neke običaje zabranjivala je i crkva zbog poganskih elemenata. Konačno, u periodu između dva rata, u Istri je talijanska vlast na javnim mjestima zabranjivala hrvatski govor i pjesmu, pa je i to dovelo do reduciranja i nestajanja nekih običaja.

U ovome svom prilogu o običajima i vjerovanjima uz gospodarske radove iznosim dio do sada dostupnih podataka iz literature, iz rukopisa Instituta za narodnu umjetnost, te iz vlastitih terenskih zapisa. Prvenstveno sam upotrijebio materijal s područja srednje Istre, ali su navedeni i neki primjeri iz ostalih istarskih područja. Najveći dio podataka može se vezati uz analogne pojave iz ostalih krajeva naše domovine i susjednih zemalja, što za sada nije cilj ovog izlaganja. Potrebno je još temeljitije obraditi sličnosti i razlike na samom području Istre, pa tek onda dati ostale analogne primjere, a to će biti zadatak idućeg opširnijeg rada.

OBIČAJI I VJEROVANJA UZ POLJODJELSTVO

ORANJE

U jesen se ore za sijanje pšenice, ječma i sl., a u proljeće za kukuruz i ostale usjeve. Uz oranje postoji više običaja i vjerovanja kod kojih je prastara poganska tradicija usko vezana uz kasnije religijske utjecaje. Gotovo u svim selima bila je redovna pojava da se pri polasku u polje kod kuće uzme blagoslovljena voda i njome poškrope volovi i orač; čovjek se prekriži, a bičem načini znak križa ispred volova ili na lemešu. Uz obaveznu molitvu poželi: »Neka bude blagoslovljeno oranje«. Po dolasku u polje opet se prekriži i poželi sreću u oranju, a bilo je slučajeva da su pojedini klekli i molili se u polju pred početak oranja. No najčešće se u polju orač samo prekrižio i bičem ili *otkom* (pomagalom za uklanjanje zemlje sa lemeša), načinio ispred volova ili na lemešu znak križa uz riječi: »U ime boga, gremo!« Pa ipak se vjerovalo da se različite nevolje uz poljodjelske radove ne otklanjaju samo molitvom. Tako se u selu Banki¹⁰ i Jakovici mazao lemeš lukom češnjakom da se njime otruje i uništi korijen *žija* — korova, a u Gologorici se činilo to isto radi uništavanja *lepuha* — repuha i *praloja* — korova.

⁹ Ivan Ivančan, Istarski narodni plesovi (dalje: Ivančan INP). Zagreb 1963, str. 62.

¹⁰ Pretežna većina primjera iz Banki, kao i iz selâ: Bankovci, Borut, Čukarija, Erkovčići, Gologorica, Heki, Jakovici, Kanfanar, Karojba, Kašćerga, Kršikla, Lakovići, Tinjan, Tončinići, Veli Mlun, Vranja i Zarečje potječu iz mojih zapisa, prikupljenih godine 1964. i 1965. Ti se zapisi čuvaju u rukopisnim zbirkama Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu (dalje: INU), a kako nisu konačno sređeni nemaju još svoje signature. Ukoliko u ovoj radnji uz navode iz tih sela nema bilješke, znači da navod potječe iz mojih zapisa; a ako je podatak uzet iz kojega drugog izvora, on je u bilješci naveden.

U Velom Mlunu se na *kambu* (teljig jarma) stavljao kolutić od blagoslovljene ulike, da brani od svake nevolje i da bude sretno oranje. Ako se željela osigurati sreća u oranju i dobra plodnost njive, u starije se vrijeme izbjegavao rad na nesretne dane — *fele*. To je bio svaki sedmi, sedamnaesti i dvadesetisedmi dan u mjesecu. Toga se dana nije smjelo orati, niti započeti bilo koji posao. Prilikom oranja u selu Veli Mlun strogo se pazilo da ne ostane neuzorani dio. Ako je takav *plac* ostao pri kraju njive, vjerovalo se da će iz kuće umrijeti netko mlađi, a ako je plac ostao u sredini, vjerovalo se da će umrijeti neki stariji član obitelji.

U svim selima, a naročito u starije vrijeme, dok se oralo drvenim vrganjem, govorilo se da se mora dobro *osnažiti* — očistiti vrganj, jer zemlja plače ako se prenosi iz jedne parcele u drugu. Tako se smatralo da je oranje završeno tek onda kada je plug temeljito očišćen. Na završetku oranja opet se molilo. Govorilo se: »Bog blagoslovi delavce, pak delo« ili »Bogu hvala i da bi vodil brigu o mojoj mucii«. Posljednji dan oranja bio je *likuf* ili *kanata oranja*, kada je domaćica morala pripremiti bolju hranu za orače, a poslije večere bila je mala veselica.

SIJANJE

Odmah pri završetku žetve i prilikom spremanja žita u spremišta posebno se vodila briga o sjemenu za iduću sjetvu. U selu Kašćergi žito koje se ostavljalo za sjeme, da bi bilo zdravo i da bi dobro rodilo, spremalo se u posebnu vreću ili kacu, a pri tom se sipalo kroz kolutić načinjen od grančice blagoslovljene masline. Sjeme se moralo dobro čuvati. U Vranji se vjerovalo da će žito imati mnogo snijeti ako kokoš jede sjeme. U selu Čukarija na početku božićnih kvatri, tj. prije zimskog solsticija, sprema se sjeme kukuruza u vreće. Do tada su se klipovi kukuruza sušili u kući. Vjerovalo se da se kukuruz mora kruniti za sjeme u to vrijeme, ako se želi osigurati da ga u polju ne uništavaju *jazvaci* (jazavci) i kokoši. Žito se sije u jesen ili u proljeće. Danas se uzgaja *šenica* (pšenica), *jačmik* (ječam), *ovas* (zob), *šegala* (raž) i *trukinja* (kukuruz), dok su se prije 30—50 godina sijale i stare žitarice *pirovica* (*Agropyrum repens*), *sirak*, *proso*, *šilj* (*Cyperus*) i *ajda* (heljda).

Prilikom sisanja nastoji se da sjeme dospije u vlažnu zemlju pa se u Karojbi kaže: »Sij šenicu u blato, ona će ti dati i srebro i zlato«. Isto tako pazi se da se ne sije u kasnu jesen, jer »kasna sidba, prazna škrinja«. No posebno se vjerovalo da pri sisanju značajnu ulogu ima mlada luna (mladi mjesec) i fele (nesretni dani, koji su objašnjeni uz oranje).

U svim se selima spominje negativan učinak mlađaka i vjeruje da sjeme posijano u vrijeme mlađaka može niknuti, ali da će usjev ostati uvijek zelen i mlad, te neće dati ploda. U nekim se selima vjeruje i danas da mlađak ne utječe na plodnost pšenice, ali utječe na druge usjeve: ječam, zob, kukuruz, krumpir i grah. U Bankovcima se kaže da zob, posijana na *mlaj* (mlađak), ima veliku stabljiku, ali se prelomi prije dozrijevanja, a krumpir ima veliku stabljiku bez ploda. U

Čukariji se vjeruje da tikve, posijane na mlađak, imaju veliki pleter bez ploda. No u današnje vrijeme sve manje ljudi vjeruje u to značenje mlađaka, pa se često čuje izreka: *Ki gleda u lune* (mjesečeve mijene) *ima prazne kasune* (škrinje).

U staro vrijeme, dakle, sijač je pazio da ne počne sijati u vrijeme mlađaka ili kad su *fele*, a uz to se u Karojbi i Kašćergi pazilo da se ne sije na *dišpar* (neparne) datume ili se izbjegavalo neke dane u sedmici kao utorak i četvrtak. Vjerovalo se da je najbolje započeti sjetvu u srijedu ili subotu.

Prije početka sjetve postoje neke zabrane, pa se ističe da sijač ne smije psovati, niti što posuđivati, a naročito se ne smije posuđivati sjeme. Ako u Zarečju tkogod zatraži od domaćina kakvo sjeme, on će reći: »Imam, ali nisam ni ja posijao«. U selu Heki sjeme se moglo posuđivati i drugome, ali se prije toga mora sa tri prsta uzeti s vrha malo sjemena i ostaviti sebi, da ne bi drugome dao svoju sreću.

Uz pravo čišćenje žita prije sisanja (kalciniranje ili pranje u vodi od gašenog vapna), ponegdje je i danas običaj da se žito škropi blagoslovljenom vodom. Uz to se od *coka* (badnjaka) spremao pepeo i prije sisanja miješao u bisagama s pšenicom, uz vjerovanje da pšenica neće imati snijeti. U Kašćergi se grah sipao u vreću za sisanje kroz lijevak, pri čemu se vjerovalo da će se time zaštititi da ga ne pojedu jarebice kada nikne. Apotropejsku magiju nalazimo i u selu Lakovići, gdje je domaćin posudu s grahom stavljao pred psa, prihvaćao njegovu nogu te njom promiješao grah za sisanje, da ga ne bi poslije, kada izraste, jeo zec.

Značajno je da su se u stara vremena kod kuće, uoči sjetve, pjevale posebne sjetvene pjesme. Kazivač iz Velog Mluna Jakov Cerovac sjeća se da su postojale, ali se ne sjeća teksta. U Borutu se na dan sisanja čitav dan nije smjela pomesti kuća »jer će u žitu biti puno snijeti«.

Prije početka sisanja u Erkovčićima sijač je morao oprati ruke. U Kašćergi, V. Mlunu i Borutu vjeruje se da se bisage sa sjemenom ne smiju spustiti na zemlju prije nego se posije barem jedna pregršt sjemena, jer bi u tom slučaju mravi pojeli sve posijano sjeme.

U Kanfanaru se sjeme pomiješa sa malo žita blagoslovljenog u crkvi. Uz to se pri sisanju mora paziti da se ne stane na »slabu stopu«. Ta je stopa nevidljiva, jer je to stopa vještica, pa je jedini spas u tome da se čovjek uvijek prekriži pri polasku iz kuće i pri početku rada. U Tinjanu se priča kako je jedan sijao niz polje »na slabo uro« (u nesretan sat) i to sjeme nije izniklo, a ono što je posijao vraćajući se nazad, dobro je uspjelo. U selu Jakovici zabilježena je još jedna zabrana prilikom sisanja, kojoj seljaci ne mogu dati tumačenje, a ta je da sijač ne smije ništa govoriti prilikom sisanja.

Na početku sisanja, poslije molitve ili umjesto nje, sijač je rekao: »Boh daj sreće, pune vreće!«. U Jakovici i Kašćergi, kao i u nekim drugim selima, sijač je bacao prvu *gršt* — pregršt sjemena »za tiće« i »protiv svake *nemarčije* (nevolje), da se dobro sačuva drugo žito«. U Kašćergi je bacao prve pregršti govoreći: »Boh daj dosta za tiće,

miše, zece i nas«, a kada se sije kukuruz, doda se uz to još i *jazbace* — jazavce. U Borutu se baci jedna »pes« za tiće i zvjerad i kaže: »Da sve zlo bude na tom, a to čisto neka ostane meni«. U Tončinićima se pri bacanju prve pesti unazad, preko sebe kaže: »To nazad za blago, to naprid za jude« i tada nastavi sijati bacajući sjeme naprijed.

U Velom Mlunu smatra se sv. Juraj kao »sijač kukuruza«, pa se kukuruz počinje sijati jednu sedmicu prije ili poslije Jurjeva. Da bi kukuruz dobro uspio, traže njegovu pomoć riječima: »Sveti Jurju, Jurečnik, budi nama pomoćnik«. U mnogim selima kukuruz se sadio u rupice, napravljene drvenim sadačem — *komprljačem*. To su obično radile žene. U Borutu se vjeruje da će biti bolji urod i da crvi neće jesti sjeme ako žena prilikom sisanja skine rubac, preokrene ga i onda stavi na glavu, a uz to oko glave omota malo pređe. Pri sisanju kukuruza, u Kašćergi se pazi da se sije u svaku brazdu, jer ako se jedna preskoči, bit će zla u kući i netko će umrijeti.

Kada se u Velom Mlunu sije kukuruz, uguraju se tri kamenčića u zemlju i kaže: »Kada budeš pojav te tri obojčice (kamenčića), boš pojav anka to sjeme ki san ja sijal«. U ovome se vidi očiti primjer magije za zaštitu usjeva od štetočina.

Kada se u Kašćergi sade *cuke* (tikve), stavljaju se tri grudice zemlje u trokut na već dovršeno sadenje i kaže: »Ne daj ti boh to sime pojisti, dok ne pojiš tu zemju ozgor«.

U gotovo svim selima, gdje postoji sjećanje na nekadašnje sisanje konoplje (koja se nekad mnogo sijala i upotrebljavala za izradu rublja i posteljine), potvrđuje se običaj stavljanja jednog ili tri kokošja jaja u bisage sa sjemenom. To se činilo u želji da konoplja dobro rodi i naraste visoka. Jaja su ostajala u bisagama sve do završetka sisanja, kada je od njih sijaču načinjena *frita* (kajgana).

R A S T U S J E V A

Na Uskrs, prije izlaska sunca, vodom u kojoj su se kuhala uskrsna jaja, seljaci polijevaju *žij* (korov) koji ometa normalan rast usjeva i vjeruju da će ga time uništiti. U Kašćergi su pastiri na Uskrs ujutro napasali ovce na polju posijanu pšenicom i govorilo se da je to za bolji rast pšenice.

U selu Jakovici, Tinjanu i drugima odnosi domaćin na Uskrs prije izlaska sunca, na svako polje bočicu blagoslovljene vode zbog vjeronanja da će ona štititi usjeve od nevremena te osigurati kišu i dobar urod. Radi osiguranja plodnosti usjeva žene su u Kršikli mijesile uskrsno pecivo *pincu* (bijeli kruh s jajima i šećerom) od brašna onih klasova što su ih napaljetkovali po polju nakon završetka žetvenih radova. Dio tog peciva jeo se na Uskrs, a drugi dio ostavljao za mali Uskrs (tjedan dana kasnije).

Ako su se pojavile *gusine* (gujavice) u većem broju, u selu Štinjan treba jedna nevina djevojčica od 10—15 godina prije izlaska sunca naga prijeći preko vrta, uzeti tri gujavice, i sve ostale poći će za njom

iz vrta.¹¹ U istom se selu smatra ako djevojka ima menstruaciju da ne smije okopavati grah, grašak, salatu i radić jer neće više rasti ti usjevi.

Na Tijelovo se u Kanfanaru radi plodnosti postavlja u brazdu jedna grančica jasena ili kakav cvijet koji je bio u crkvi ili je nošen u tijelovskoj procesiji.

Uoči Ivanja (24. VI) seljaci su vršili različite magijske čine za povećanje plodnosti. Na svakoj parceli palio se *voganj* (krijes) da se vatrom otjeraju *štrige* (vještice) koje nastoje da unište grožđe i žito. Ako gori krijes, one mogu uzeti samo po jedno zrno od svakoga grozda i od svakoga klasa. Krijes se palio grančicom blagoslovljene masline, u njeg se nastrugalo malo blagoslovljene svijeće i poslije se poškropio blagoslovljenom vodom. U selu Marušićima¹² stave se u krijes tri kamena »da ne dođe tuča«. U vatru se baca zeleno granje da bude više dima. Ako vjetar nanese dim na polje, vjerovalo se da će biti dobra ljetina.

U selu Banki, Jakovici i još nekima počinje se od Ivanja (24. VI) kositi sijeno, pa se u Bankima kaže: »Svet' Ivan, kose van!« Kosidba je jedan od najtežih radova, pa se za kosce morala osigurati najbolja hrana. Jedan dio najkvalitetnijeg vina, poslije novogodišnjih praznika, stavio se u posebnu bačvu da se čuva za kosidbu.¹³ Koscima se davalo po šest obroka dnevno.

I prilikom kosidbe u mnogim se selima pazilo na *fele*, pa pojedinci nisu htjeli kositi u te dane, vjerujući da bi se sve sijeno pokvarilo i da ga stoka ne bi htjela jesti. U selu Heki, ako se kosilo toga dana, vjerovalo se da se mora baciti prvi otkos, jer bi inače sve sijeno imalo nepoželjan miris, te ga stoka ne bi jela. U Zarečju se smatra da se nakon završene kosidbe ne smije ići kući i da posao nije dovršen ako se ponovo ne naoštiri kosa.

U selu Veli Mlun su se na Ivanje uzimala tri komada *skakiča* (maslačka) i povezane zajedno vukli bi ih iz polja na put, te je pri tom trebalo govoriti: »Kada se ti boš prijev nazaj na moje njive, naj buju se rasli anka oni drugi ki su va moje njive, a ako ne, naj se osušiju, kako ćeš se osušiti i ti«. Onda je to trebalo baciti na tuđu njivu.

Posljednji dani mjeseca srpnja i čitav kolovoz mogu biti katastrofalni za različite plodove, ali i za žito, zbog dviju atmosferskih nedaća: grada i suše. Iako poljodjelci često kažu da je grad manje opasan od suše, jer poslije njega ostane bar nešto plodova, a poslije jake suše ne ostaje ništa, ipak su brojnija vjerovanja i postupci za sprečavanje grada. Prema Tihomiru R. Đorđeviću mogu se ti postupci za zaštitu od grada podijeliti u dvije grupe: u zaštitu unaprijed i u zaštitu koja se poduzima onda kad grad počne padati.¹⁴ Uz različita praznovjerja

¹¹ N. Bonifačić Rožin, Hrvatski narodni običaji, pjesme i priče kotara Pula. Rkp. INU 140, 1953, zapis 60, str. 30.

¹² I. Jardas, Hrvatske narodne pjesme, priče, vjerovanja i običaji kotara Buje. Rkp. INU 79, 1952, zapis 10, str. 38.

¹³ I. Rudan, Zapisi sa starih ognjišta. Glas Istre, br. 44 od 1. XI 1963.

¹⁴ T. R. Đorđević, Priroda u verovanju i predanju našeg naroda. Srpski etnografski zbornik, knj. LXXI, Beograd 1958, str. 90.

značajna je i uloga molitve, upotreba blagoslovljene vode i maslinove grančice.

Kada grmi, u Zarečju se vjerovalo da treba upaliti blagoslovljenu svijeću, na *paletu* (lopaticu za žeravicu) staviti žeravicu, a na nju komadiće blagoslovljene svijeće, masline ili cvijeća. Vjerovalo se da će se time spriječiti grad, a isto vjerovanje zabilježeno je i u Kašćergi, gdje se uz to prilikom grmljavine pred kućom ukriže dvije motike. U Bankima se moli posebna molitva sv. Martinu.

Kada počne padati grad, u gotovo svim srednjoistarskim selima pred kuću se izbacuju *kadine* (komoštre), *mulete* (mašice) ili se sjekira i drugi oštri predmeti okrenu prema gore. Jakov Mikac zabilježio je u selu Brestu da su, uz spomenute zaštitne mjere, domačice nastojale blagoslovljenom vodom otkloniti tuču, a muškarci su pucali blagoslovljenim barutom u crni oblak s namjerom da u oblaku ubiju *štrige* (vještice), koje stvaraju tuču.¹⁵ Slični postupci za otklanjanje tuče poznati su u gotovo svim krajevima naše zemlje.¹⁶

Postupci oko otklanjanja tuče i izazivanja kiše manje su brojni. Tu dolazi u prvom redu imitativna i kontagiozna magija izražena u istarskim selima kroz *prporuše* (opisane u Narodnoj umjetnosti, knj. 2, u članku Vesne Čulinović-Konstantinović »Dodole i prporuše«). Pa ipak, u ovim selima u većoj se mjeri kiša nastojala osigurati molitvama, te su seljaci u sušnom periodu nagovarali svećenike da procesijom kroz polja osiguraju željenu kišu.

Ž E T V A

Žetveni su dani veoma naporni i traže rad svih ukućana. Ustaje se veoma rano i radi se čitav dan »dok se vidi«. U nekim selima, u vrijeme ljetne žege, želo se od zalaska sunca cijelu noć, ako je bila mjesečina. Nekada se najprije molila krunica, zatim su ukućani ustajali, umivali se (kako-kad), te išli u polje bez jela. U polju se uz posao ljeti jelo nešto divljih plodina (šipka, »krvave smreke«, kupinâ i sl.). Tek oko 9 sati domačica je u polje donosila doručak, a zatim i ostale obroke kojih su broj i kvaliteta zavisili o bogatstvu domačina.

Posljednji se dan žetve uvijek posebno slavio. Tada se priređivao *likuf* ili *kanata* (proslava dovršenja). Žeteoci najave domaćici da će toga dana dovršiti žetvu, te im ona pripremi bolju večeru na kojoj se obavezno jeo *peteh* (pijetao) ili puran, uz ostala bolja jela i pića. Poslije večere bila je veselica, a i ples. Za razliku od toga, bogatiji gospodari, kod kojih su radili najamnici, odmah iza večere vršili su isplatu, a to je bio znak da se odmah ide kući, bez proslave.

U svim selima žito se spremalo u škrinje. Pri spremanju žita ukućani su molili i upotrebljavali blagoslovljenu vodu, da na taj način

¹⁵ J. Mikac, Vjerovanja (Brest u Istri). ZbNZO, knj. XXIX, sv. 2, Zagreb 1934, str. 199.

¹⁶ U knjizi: Maja Bošković — Stulli, Istarske narodne priče, izd. INU, Zagreb 1959, tekstovi br. 175—178 sadrže neka istarska vjerovanja o tome kako nastaje i kako se odgoni grad; u napomenama uz te tekstove donosi se širi komparativni materijal iz Istre i ostalih krajeva.

očuvaju žito od različitih štetočina. U Kašćergi, kao i u nekim drugim selima, stavlja se na dno, u sredinu žita i na vrh, lišće od oraha da se tako sačuva od mušica i žiška. Radi zaštite od štetočina u škrinju sa grahom stavlja se živo vapno u prahu ili smrvljeni pelin.

OSTALA VJEROVANJA UZ POLJODJELSTVO

U božićnim običajima, koji ne ulaze u sklop ove teme, nalazimo više primjera magije za plodnost. Bio je raširen običaj da ukućani na Badnjak, po povratku s ponoćke, udaraju po *didu* (badnjaku) koji gori na ognjištu i dok skaču varnice, govore:

Koliko iskar, toliko škandela (ječma).

Koliko iskar, toliko šegal (raži).

Koliko iskar, toliko truginja (kukuruz).

Badnjaku su davali po malo od svake vrste hrane i govorili: »Dide ji, da bi bog da drugo lito, bolje lito«. ¹⁷

U selu Jakovici se pri udaranju badnjaka kaže:

»Koliko iskar skočilo,

Toliko kvintali šenice«. ¹⁸

Na Badnjak uveče ne smije biti u kući ništa tuđe (oruđa ili stoke), a ni svoje ne smije se ostaviti izvan kuće. ¹⁹ Ako volar toga dana ukrade sijena od drugoga, onda će njegovi volovi biti debeli cijelog ljeta, a onome od koga je ukrao bit će mršavi. ²⁰

Uoči Nove godine nastojalo se gatanjem saznati kakva će biti iduća kalendarska godina. U Zarečju se naveče uzimalo 12 kriški crvenog luka (koje simboliziraju 12 mjeseci u godini) i u svaku se stavilo grumen soli. Ujutro na Novu godinu gledalo se u kojoj je kriški sol otopljena i vjerovalo se da će taj mjesec biti kišovit i pogodan za usjeve.

Svuda postoji vjerovanje: ako je na Sveta tri kralja vedro, bit će dobra ljetina i dosta sijena.

U vrijeme poklada, uz ostale plesove, u svim je selima nekada bilo poznato plesanje za dobar urod pojedinih usjeva. Najčešće su se plesali balun ili polka za porast konoplje, salate, repe itd. Obično te plesove za plodnost plešu stariji ljudi oko ponoći. Dr Ivan Ivančan zabilježio je tekst koji dolazi uz taj ples:

»Jednoga ćemo za konoplje,

da buju dobro resle,

i da bu bolja salata,

da bude bolja godina.«

I za šalu se reklo: »Da bi bolje rodile žene«. ²¹

¹⁷ N. Bonifačić Rožin, Hrvatski narodni običaji, pjesme, priče iz kotara Pazin. Rkp. INU 118, 1953, zapis 41, str. 27.

¹⁸ Isto, zapis 42, str. 27.

¹⁹ S. Žiža, Običaji hrvatskog naroda Istre, Rkp. Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, 1895, sign. SZ 72/I, str. 30.

²⁰ Isto, str. 30.

²¹ Ivančan INP, str. 67.

Danas te plesove za plodnost plešu samo stariji, a mladi to ismijavaju pa ako netko za običnog plesa slabije pleše, kažu mu, rugajući se: »Ovaj će biti za repu.«²²

UZGOJ VINOVE LOZE

Pojava filoksere u Istri godine 1880. uvjetovala je temeljitu izmjenu istarskog vinogradarstva, jer su uništeni gotovo svi vinogradi koji nisu bili cijepljeni na američkoj podlozi.²³ Do pojave filoksere loza se gajila najviše u mješovitoj kulturi (između redova loze sijalo se žito ili povrće), a tek se kasnije prelazi na specijalizirane vinograde u kojima se gaji samo vinova loza. Ipak uzgoj vinove loze u mješovitoj kulturi djelomično je zadržan i danas. Karakteristika nekadašnjeg vinogradarstva je sadnja loze uz kakvo drvo kao živi naslon. U srednjoj Istri se sadilo uz klen, na koji su se naslanjala 4 trsa. Danas se loza sadi u *fili*, tj. u redu, a trsovi se vežu za žicu razapetu među stupovima.

Radovi oko vinove loze počinju u zimu kada se pripremaju kolci i *bekve* (vrbovo šiblje za vezanje loze), a zatim slijede različiti poslovi koji traju do kasne jeseni. Najprije dolazi *rizanje* (rezanje), *čukanje* (kopanje), *veživanje* (vezanje), *žolferanje* (sumporenje), *škrofenje* (prskanje modrom galicom), *cimanje* (otkidanje vrhova koji neće imati ploda), te po nekoliko puta u toku godine okopavanje ili po potrebi ponavljanje prskanja modrom galicom. Uz radove oko vinove loze nisu dosada zabilježeni u Istri podaci o održavanju nekih posebnih običaja, ali ima podataka o magiji i praznovjerju.

U svim selima potvrđuje se u posljednjih 50—80 godina da se na Badnjak na ognjištu ložilo poveće hrastovo drvo zvano *cok* ili *did*. Ugljevlje tog drveta nosilo se u polja i vinograde uz vjerovanje da štiti od vremenskih nepogoda i osigurava plodnost. U Barbanu²⁴ i Loboriki²⁵ dio *coka* sačuva se od izgaranja te služi kao podloga za oštrenje kolaca za lozu, da ne bi na grožđe dolazili bumbari.

U Medulinu²⁶ se kraj trsa zakopa po jedan komad ugljena od *coka* da grožđe bolje rodi. Na čitavu području srednje Istre vodu blagoslovljenu u crkvi na Sveta tri kralja (6. I) domaćin odnese u bocama kući i njom blagoslovljiva polja i vinograde vjerujući da će ih time zaštititi od nevremena i povećati plodnost. Neki pak bočicu s blagoslovljenom vodom zakopaju pod lozu da je zaštite od štetočina.²⁷ Takvo vjerovanje zadržalo se kod nekih religioznih seljaka i do danas.

Na Cvjetnicu (nedjelju prije Uskrsa) u Velom Mlunu od grančice masline, u crkvi blagoslovljene, domaćin je načinio nekoliko *kolačića*, tj. kolutića, te po jedan takav stavio u svaki vinograd, vjerujući da to štiti od slaba vremena i osigurava plodnost.

²² Isto, str. 68.

²³ Viktor Vitolović, Vinogradarstvo Istre. Biblioteka Arhiva za poljoprivredne nauke, godina VII, sveska 15, Beograd 1960, str. 5.

²⁴ Vidi bilj. 11, zapis 20, str. 18.

²⁵ Isto, zapis 31, str. 21.

²⁶ Isto, zapis 27, str. 21.

²⁷ Vidi bilj. 19, str. 34.

U Gologorici na Veliku subotu, u vatri koja se ložila kod crkve i koju svećenik blagoslovi, svaki je domaćin obgorio komadić drveta i nosio kući. To je raskalao i učinio križić koji se postavi u vinograd da štiti od nepogoda.

Uoči Ivanja u svim se selima i do novijeg vremena pale *vognji* (vatre). Domaćin ih pali na svakoj svojoj parceli. Nastoji da vatru zapali tako da vjetar nanese dim na njegov vinograd, vjerujući da će time povećati plodnost. U selu Kršikli uoči sv. Ivana crkveno je zvonilo cijelu noć da bi otjeralo štrige koje su mogle nanijeti štetu plodovima. Svako je domaćinstvo za nagradu dalo zvonaru po jedan *hlib*.

Potkraj rujna počinje berba grožđa — *trgatva*, uz koju također nema naročitih običaja. Grožđe se bere u košare ili *brente* (kabljece) i ubacuje u *maštele* (veće kace), na kolima prevozi kući i stavlja u *konobu* (podrum). U brdskim krajevima i kod siromašnijih grožđe se iz vinograda do kuće prenosi na magarcima. Kad je berba završena priređuje se *likuf* kao i na završetku ostalih gospodarskih radova. Grožđe se zgnječi te u maštelu stoji 8—10 dana drop zajedno s moštom. Nakon vrenja mlado se vino odvoji od dropa cijedenjem u *torću* — preši, a od dropa se kasnije peče rakija.

UZGOJ VOČAKA I MASLINA

Najčešći naziv za voće je *žir* ili *žirje*. Uzgajaju se jabuke, *krušve* (kruške), *čerišnje* (trešnje), *kreke* (šljive), *menduli* (bademi), u manjoj mjeri smokve i *ulike* (masline). Uz uzgoj voća do sada nisu zabilježeni posebni običaji, već samo magijske čini i vjerovanja. U svim selima poznato je nekadašnje vjerovanje da na određeni dan treba »tući« stablo koje ne daje roda. Činilo se to uz određene riječi. U Bankima se udaralo stablo na Mladence (četvrti dan Božića) uz riječi: »Ako nećeš rodit, ću te posić«, a u Lobariki²⁸ uz riječi:

Rodi, rodi, rodica,
ko nećeš roditi,
ću ti glavu osići.

Dok je voćka u cvatu, radi osiguranja plodnosti, običavalo se u selu Lakovići zarezati stablo kosirićem (vrsta povijena noža) uz prijetnju: »Ako nećeš rodit, ćemo te osić«. To se činilo i u Karojbi, ali kazivač Andrija Šušijan (star 78 god.) realistički mi je napomenuo kako su to neki učinili pa je inače rodno stablo poslije toga čina prestalo roditi.

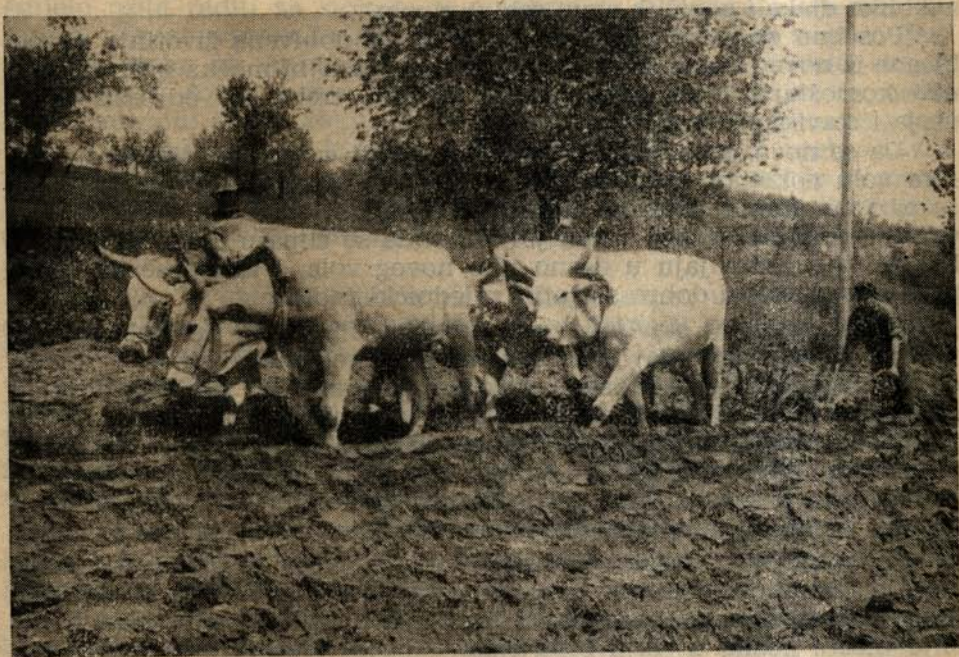
Do drugoga svjetskog rata uzgoj maslina bio je prilično razvijen, a danas su mnogi maslinici potpuno zapušteni. U mnogim selima postojale su *torkule* (uljare) u kojima se za potrebe seoskog stanovništva proizvodilo maslinovo ulje. Ali dok je prije uljara radila neprestano od novembra do kraja januara, npr. uljara u Bankovcima radi danas samo nekoliko dana u januaru. Zaštitnikom maslina smatra se sveta Katarina (25. XI), pa joj se pred početak berbe u selu Bankovcima obraćaju ovim riječima: »Daj nam puno ulja i da i drugoga lita dobro rode ulike«.

²⁸ Vidi bilj. 11, zapis 41, str. 25.

UZGOJ STOKE

OBIČAJI I VJEROVANJA UZ NABAVU I MNOŽENJE STOKE

Postoje različita vjerovanja kojih se poneki seljaci pridržavaju i danas pri odlasku ili povratku sa sajma, pri prodaji i nabavi stoke. Tako se u selu Čukariji vjeruje da će biti uspjeha, kada se tele goni na prodaju, ako se ono iz staje izgoni okrenuto zadnjim dijelom naprijed, tj. natraške. Zatim mu se odreže malo dlaka sa tjemena,

hrpta i repa. Flake sa repa zamotaju se u papir i onaj tko će voditi tele, stavi ih u cipelu, da bi tele bolje išlo za njim. Flake sa tjemena i hrpta zamotaju se u papir i ostave među kamenjem u staji. Ako poslije prodaje teleta krava ne dopušta muženje, te se dlake stave u *šemule* — mekinje sa solju, to se pomiješa i daje kravi za jelo.

Svuda je rašireno vjerovanje da nije dobar znak ako se ujutro, pri polasku na sajam, prva susretne žena, jer neće biti sreće u prodaji.

U Zarečju, nakon prodaje vola, ako se nisu posebno dogovorili, prodavač je, radi čuvanja vlastite sreće u uzgoju stoke, nakon isplate uzimao s volovskih rogova *»vide«* — kuglice od metala, koje su se stavljale na rog da se ublaži njegova oštrina. U Karojbi se, radi čuvanja vlastite sreće, uz prodana vola nikad ne daje konop za vođenje.

U Kašćergi kupljena vola sa sajma izvodi *»hlapac«* — sluga ili koji dječak kao predstavnik prodavača. Tada kupac baci pod vola

nešto novaca i to pripada hlapcu za izvođenje sa sajma, ali time kupac ujedno želi provjeriti da li je vol miran i da li će bosti ili udarati kad se poda nj podvuče hlapac da podigne novac.

Kad se kupljeni vol uvodi u staju, na prag se stavlja dio pluga ili drugoga poljodjelskog pribora, uz objašnjenje da vol, mora prekoručiti preko toga i vidjeti kakav ga posao čeka. (U Kašćergi se stavlja crtalo od pluga, u Karojbi sjekira, u Kršikli vile itd.)

I pri nabavljanju drugih životinja postoje raznolika vjerovanja. U Karojbi se vjeruje da će kupljena svinja bolje ići ako joj se otkine nekoliko dlaka i gonič ih stavi sebi u cipelu.

Posebno se mora paziti da kupljena ili dobivena životinja ne pobjegne iz novog doma. Zato se u Zarečju i Karojbi mačka nosi tri puta oko komoštara, a da kokoš ne bi bježala, treba joj odrezati malo perja i staviti pod ognjište.

Da se novo nabavljeni vol navikne raditi sa starim, iščupa se starom volu nekoliko dlaka iz uha i stavi u uho novom volu. Pri tome se pazi na mjesto u jarmu u koje je upregnut stari vol. Ako je stari vol upregnut na desnoj strani jarma, onda se čupaju dlake iz njegova lijevog uha i stavljaju u desno uho novog vola. Vjeruje se da će se poslije toga volovi dobro slagati i zajednički raditi.

Kada se jaja stavljaju pod kvočku ili puru, u Kašćergi se vjeruje da ih treba stavljati kroz nogavice muških *brageša* — hlača, da se izlegu mužjaci. Iz istog razloga jaja treba do gnijezda donijeti muškarac ili se barem trebaju donijeti u muškoj kapi. Ako se stavi »dišpar« — neparan broj jaja, vjeruje se da će biti ženke — *samice*, a od parnog broja mužjaci — *samci*. Isto tako, ako se jaja stavljaju pod kvočku u ženske dane (srijeda, subota i nedjelja), vjeruje se da će biti ženke, a u muške dane (ponedjeljak i dr.), bit će mužjaci.

Postojala su i neka vjerovanja oko osiguranja plodnosti stoke. Bilo je rašireno vjerovanje u plodnosnu moć slame koja je na Bađnjak bila prosuta po kući, pa se ta slama u selu Zarečje odmah poslije večere nosila u staju i stavljala u jasje. Vjerovalo se i u plodnosnu moć božićnog kruha. Komadić toga kruha davao se kravi ili ovcu da bude plodna.

Da bi krava ostala *breja* (steona) po povratku od *baka*, u Golorici su je utjerivali u staju natraške. U Borutu se i danas vjeruje da se onaj dan, kada se krava oteli, ne smije ništa dati ili posuditi iz kuće, jer krava neće imati dosta mlijeka. U istom selu da bi imala dosta mlijeka, vjerovalo se da treba posteljicu odnijeti i baciti u neki izvor, a ako joj je to prvo tele, onda se uzimalo komad drveta od crnog trna (*prunus spinosa*), koji se izbušio i u njega umuzlo iz svake sise po malo mlijeka. To se začepilo i ostavljalo pod prag, vjerujući da se time sprečavaju uroci i osigurava više mlijeka.

VJEROVANJA I ČINI ZA ZAŠTITU STOKE

Nekada je bilo rašireno mišljenje da sve bolesti dolaze na stoku od uroka ili od štetnog djelovanja *štriga* (vještica). Da se to spriječi u toku kalendarske godine, uz pojedine blagdane, poduzimale su se

brojne zaštitne mjere koje će ovdje biti izložene kalendarskim redosljedom.

U Velom Mlunu kod Buzeta spominje se na Sveta tri kralja trljanje stoke pepelom od badnjaka. Vjerovalo se da se tim pepelom stoka štiti od ušiju i crva.

U srednjoj Istri se sveti Anton Pustinjak ili Opat (17. I) smatrao zaštitnikom stoke te se vjerovalo da bez njegove pomoći nema uspjeha u uzgoju stoke. Zato su mnogi u staji, iznad jasala, držali sliku toga sveca. Vjerovali su da on uklanja uroke. Na dan sv. Antona nije se smjelo ništa raditi sa stokom, a posebno se izbjegavalo uprezanje u jaram, jer se vjerovalo da će to prouzrokovati bolest stoke. Radi čuvanja stoke na Antunovo se blagoslivljalo sijeno i davalo stoci.²⁹ Mnogi ljudi mogu i nenamjerno ureći stoku. Smatra se da netko može pohvaliti kravu kako ima mnogo mlijeka, a od toga će se krava ureći i smanjiti će se količina mlijeka. Ako se zna ili pretpostavlja tko je to učinio, treba mu reći: »Da bi te vrah (vrag) ze', ča si mi ze' kravi mleko« i poslije toga će krava imati mlijeka. Isto se tako uroci s krave skidaju škropljenjem blagoslovljenom vodom uz riječi: »Kako došlo, tako pošlo«.

Na *Pust* (Poklade) ujutro prije izlaska sunca u Borutu i nekim drugim selima, radi očuvanja kokošiju od lisice ili kraguja (jastreba), vjerovalo se da treba staviti u dva džepa sa strane po jedno jaje, u usta veći komad slanine, te trčati oko kuće u udaljenosti do koje se kokoši udaljuju od kuće. Pri tome se treba oglašavati kao u lovu na lisice. Na povratku kući isprži se slanina s jajima i pojede. Ako se želi osigurati uspjeh tog čina, onaj tko je to učinio ne smije razgovarati ni s kim od ponoći do iduće ponoći.

Na pusnu (pokladnu) nedjelju u selu Banki trčalo se prije izlaska sunca s kobasicom u ustima u krugu oko kuće uz vjerovanje da se time kokoši zaštićuju od lisice.

U selima Banki i Jakovici pastir na Veliki petak goni ovce samo blagoslovljenom grančicom masline. U gotovo svim selima zabilježeno je vjerovanje da na Veliki petak ne valja uprezati volove jer će ih našuljati jaram. Isto se tako svuda vjerovalo da se toga dana ne smije orati.

U selu Lakovići na *Vazan* (Uskrs) prije izlaska sunca udarala se stoka grančicom blagoslovljene *ulike* (masline) sve dok ne ustane, a u Gologorici se taj dan obilazilo oko kuće s blagoslovljenim obojenim jajetom vjerujući da će se time sačuvati kokoši od lisice i jastreba.

Na Uskrs ujutro umivali su se u Tinjanu svi ukućani vodom u kojoj su se kuhala jaja, a zatim su istom vodom »oprali« goveda da ih preko godine ne bi ujedale muhe.

U selu Banki pazilo se na Jurjevo ujutro tko će prvi istjerati ovce iz tora na pašu. Vjerovalo se da će onome tko prvi istjera bolje napredovati ovce.

²⁹ Vidi bilj. 12, zapis 6, str. 36.

U Velom Mlunu vjerovalo se da stoka na Ivanju mora biti u staji prije zalaska sunca. Domaćin je toga dana išao u svaku livadu na kojoj se u toku godine kosi trava, te otkosio malo povlačenjem kose tri puta unazad. Ta trava sa svih livada vezala se u snop i stavila na sigurno mjesto u staji uz riječi: »Kada boš mi zev to sijeno, ki san ja spravil, onda boš mom blagu zev spežu« (hranu).

Kako se uoči Ivanja pale kresovi radi zaštite usjeva i plodova, vjeruje se da oni ujedno štite i stoku. Pazi se, međutim, da krave i volovi ne vide krijes, jer bi krave prestale davati mlijeko, a volovi bi prestali vući.³⁰ Rašireno je bilo i vjerovanje da pepeo i ugljen od krijesa, pomiješan sa blagoslovljenom vodom, otklanja bolesti stoke. Na Ivanje je u Karojbi bio običaj da se sve mlijeko usiri, a sir pripada pastiru. Zato su pastiri uoči Ivanja čitavu noć čuvali ovce da bi se bolje napasle, te ujutro imale više mlijeka. Bilježi se i vjerovanje da uoči Ivanja, stoka međusobno razgovara (jada se ako je gladna, ako ima previše posla, ili pak proriče budućnost svoga gospodara). Svi domaćini prije polaska na spavanje obilatno nahrane stoku da im ne bi tu noć prigovarala.

U Bujštini se na Badnjak daje govedima po malo od svake vrste sijena, jer postoji neka trava, ljudi ne znaju koja, a ta otklanja uroke.³¹ U selu Rudani³² jedan komad ugljena od coka (badnjaka) nosio se u staju kod blaga da preko godine ne bi bilo nemirno na paši. U Zarečju se vjerovalo da na Badnju večer stoka razgovara ako je gladna i zato joj daju obilniju hranu.

Okolo Božića i Nove godine kolju se svinje. Kada u Zarečju zakolju svinju, odrežu sise i papke (u Tinjanu samo *šparnjake* — papke) i ubace u *hliv* — tor u kojem je bila svinja, da i iduće godine bude sreće u uzgoju svinja i da dobro napreduju. S istim ciljem preokrene muškarac prednji dio kape natrag prilikom klanja svinje u selu Borut. Dok soli slaninu i meso ne smije razgovarati ako želi sreću u budućem uzgajanju svinja. U Zarečju, pošto su zaklali svinju, polože je na stol, i iz istih razloga zarežu među prednjim nogama znak križa, tu uspu malo soli, pa onda odrezuju noge i svaku umaču u tu sol. Tek se poslije toga mogla otvarati utroba. U selu Heki vjeruje se da ne treba ništa govoriti prilikom soljenja mesa, jer to donosi nesreću domaćinstvu.

Lakša oboljenja životinja liječili su ukućani davanjem ljekovitog bilja (npr. vodom od pelina protiv glista i sl.) ili škropljenjem blagoslovljenom vodom, a za teže bolesti ili prijelome noge išlo se pojedinim ljudima, za koje se vjerovalo da znaju liječiti. Takav je čovjek molitvom otklanjao bol. Ako životinju ubode pčela, u selu Bankovci se kaže da treba uzeti kamen, protrljati njime ubodeno mjesto, opet ga staviti tamo odakle je uzet i otok će spasti. U istom se selu vjeruje

³⁰ Ivo Jardas, Folklor iz okolice Rijeke. Istočna Kastavština. Rkp. INU 284, 1959, str. 16.

³¹ Vidi bilj. 12, zapis 3, str. 35.

³² Vidi bilj. 17, zapis 36, str. 25.

da treba vola odvesti na livadu, ako ga boli noga, tamo se *votkom* (pomagalo za čišćenje pluga) izreže dio tla u kome je otisnut trag stopala bolesne noge, to se preokrene pa će bolest prestati.

*

Kako je već spomenuto na početku ovog priloga, u njemu je izložen veći dio sada prikupljenih podataka. Pouzdano je da u Istri postoji znatno veće obilje običaja i vjerovanja uz sve vrste seoskih gospodarskih radova, pa ovaj prilog treba da bude i pobuda za njihovo daljnje prikupljanje, tumačenje i objavljivanje.

ZUSAMMENFASSUNG

BRAUCHTUM UND VOLKSGLAUBE BEI WIRTSCHAFTLICHEN ARBEITEN IM MITTLEREN ISTRIEN

In der heutigen dörflichen Wirtschaft des Mittleren Istriens nehmen Weinbauwesen und Ackerbau einen hervorragenden Platz ein, während die Viehzucht fortschreitend an Bedeutung abnimmt. Das Brauchtum und der Volksglaube mit Bezug auf das Weinbauwesen sind nicht besonders zahlreich, hingegen sind solche die sich auf die Feldbearbeitung und die Viehzucht beziehen viel reichhaltiger. Neben Gebeten und religiösen Bräuchen bei dem Ackerbau, übte das Volk in früheren Zeiten auch zahlreiche magische Handlungen zur Sicherung der Fruchtbarkeit. Beim Pflügen und Säen waren diese magischen Bräuche ziemlich zahlreich und ebenso führte man Rechnung über sog. glückliche und unglückliche Tage vor Beginn der einzelnen Arbeiten, sowie bezüglich der Einflussnahme des Neumondes und Vollmondes auf das Gedeihen und Reifen der Saate und ihre Fruchtbarkeit.

Auch in der Zeitspanne zwischen dem Säen und der Ernte haben die Bauern sich bemüht mittels verschiedener magischer Handlungen die Saaten vor Hagel zu schützen und den nötigen Regen zu sichern. Das diesbezügliche Material ist nach der kalendarischen Reihenfolge gebracht und es werden die an einzelne Feiertage im Laufe des Jahres gebundene Bräuche geschildert, die, dem Volksglauben gemäss, die Fruchtbarkeit der Saaten und der Haustiere zu sichern vermögen.

In einem separaten Abschnitt werden Volksbräuche und -Glauben die sich auf den Weinbau in Mittel-Istrien beziehen bearbeitet, und diesem folgt der Abschnitt in dem das Material, das sich auf den Oliven- und Obstbau bezieht, gebracht wird.

Der abschliessende Teil enthält die Bräuche und den Volksglauben beim Ankauf und der Fortpflanzung des Viehs, der Behütung desselben vor Krankheiten, sowie einige Beispiele aus der Volkshelkunde. Es wird auch der Glaube an magische Beschreibungen angeführt, sowie die Massnahmen zur Abwendung ihres schädlichen Einflusses, wie auch verschiedene andere magische Handlungen zur Sicherung der Fruchtbarkeit bei der Haustierzucht. Das Material aus Mittel-Istrien ist ergänzt durch einige Angaben aus anderen Teilen Istriens.

(Preveo Stjepan Stepanov)